

*I. М. Дашко,
к. е. н., доцент кафедри обліку та менеджменту
Криворізького факультету Запорізького національного університету*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

*I. M. Dashko
c.e.s., associate Professor of the Department of accounting and management,
Zaporizhzhya National University, faculty of ZNU in Kryvyi Rih*

EFFICIENCY OF PRODUCTION OF SUGAR PROCESSING ENTERPRISES IN UKRAINE

Обґрунтовано цукропереробну галузь в Україні та в світі, ефективність яких має велике економічне значення, тому як цукор є важливим експортним продуктом і забезпечує валютні надходження державі. Проаналізовано структуру виробництва цукру за виробниками в Україні та кількість цукрових заводів в розрізі областей і на основі чого надані висновки щодо основних проблем та ефективної діяльності цукропереробних підприємств України.

Sugar processing industry in Ukraine and in the world is substantiated, the efficiency of which is of great economic importance, because sugar is an important export product and provides foreign exchange earnings to the state. The structure of sugar production by producers in Ukraine and the number of sugar mills in the breakdown of regions are analyzed and on the basis of which the conclusions on the main problems and effective activity of sugar refineries of Ukraine are given.

Ключові слова: Цукор, буряк, цукропереробні підприємства, виробники, галузь.

Keywords: Sugar, beet, sugar refineries, manufacturers, industry.

Вступ

Ефективність виробництва цукропереробних підприємств має велике економічне значення, тому як цукор є важливим експортним продуктом і забезпечує валютні надходження державі. Для переробки цукрових буряків і виготовлення цукру в країні є 192 цукрових заводи, які здатні за добу переробити 509,72 тис. т цукрових буряків. Прямо чи побічно в цукропереробних виробництвах ще не так давно було зайнято 1,5 млн. чол. Цукропереробна галузь є однією з головних, що підтримує життєвий рівень села. На цукропереробних заводах тримається регіональна економіка і бюджети, соціальна інфраструктура при заводських селищ (школи, дитячі садки, лікарні, їдальні, магазини, будинки побуту, гуртожитки, житлові будинки тощо), оскільки функціонують на заводських інженерних мережах (енергоживлення, водопостачання, опалення, каналізація).

Результати дослідження проблематики підвищення ефективності продукції цукропереробних підприємств висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених-економістів, таких як: В. Андрійчук, П. Гайдуцький, В. Месель-Веселяк, Б. Пасхавер, П. Саблук та ін. Значний внесок у розвиток цукропереробних підприємств та шляхів його відродження зробили В. Бондар, О. Варченко, О. Заєць, М. Коденська, А. Фурса, М. Ярчук та інші вчені, наукові напрацювання яких пов'язані з практичним вирішенням конкретних проблем галузі, однак, існує низка невирішених питань щодо підвищення ефективності виробництва цукропереробних підприємств.

Формулювання цілей статті

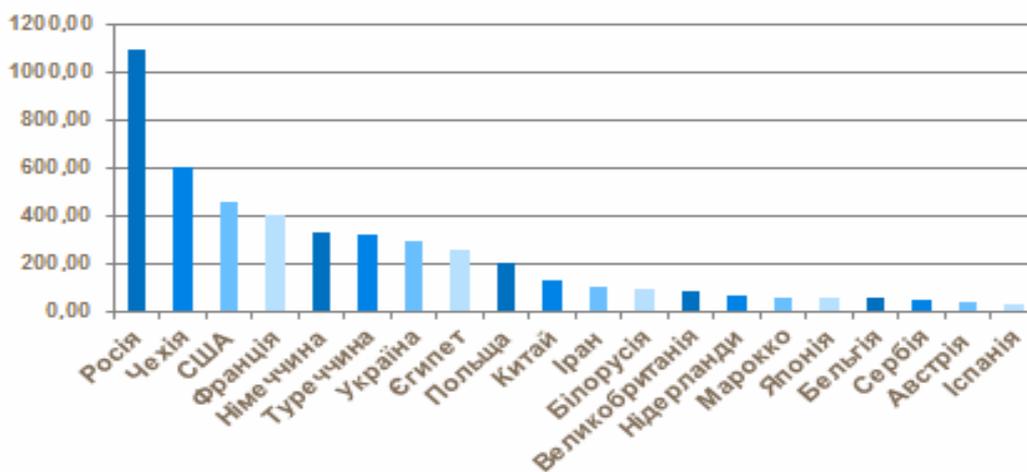
Метою даної статті є аналіз ефективності виробництва цукропереробних підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Сучасний період розвитку цукропереробного виробництва у світі характеризується його зростанням у країнах-імпортерах цукру і підвищенням рівня самозабезпеченості внутрішнього ринку цукру з цукрових буряків. Зменшуючи посіви, ці країни нарощують рівень урожайності культури, збільшують обсяги виробництва цукру [3].

Цукрову промисловість, поряд із борошномельно-круп'яною, крохмальною, м'ясною, хлібопекарською та молочною промисловостями, відносять до галузей, які насамперед працюють на внутрішній ринок. Ціна та обсяги виробництва цукру впливають на конкурентоспроможність інших галузей харчової промисловості, а саме готова харчова продукція з високим ступенем доданої вартості повинна формувати основу агропродовольчого експорту. Тому розвивати цукрову промисловість можливо і через покращення умов для розвитку в Україні виробництв цукровмісних продуктів. З іншого боку, зменшення собівартості цукру можливе через збільшення обсягів виробництва для зовнішніх ринків збуту.

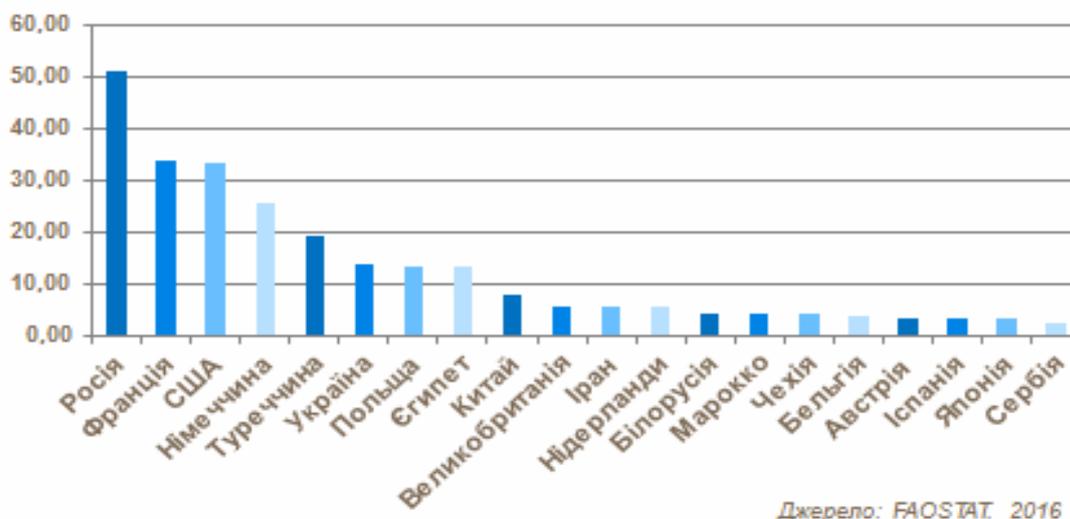
Аналізуючи посіви цукрового буряку в світі, то можна говорити, що у 2016 році під посівами цукрового буряку було зайнято 4564868 га землі, при цьому найбільша площа припала на Російську Федерацію. Чехія, Німеччина та Франція мають найбільші у Європі виробничі ділянки (рис. 1).

Джерело: FAOSTAT, 2016

Рис. 1. Площі посіву цукрового буряку серед топ-20 країн-виробників у світі за 2016 р., тис. га

Найбільшими виробниками з перерахунку на тонни продукції є Російська Федерація, Франція та США (рис. 2).

Джерело: FAOSTAT, 2016

Рис. 2. Топ-20 країн-виробників цукрового буряку у світі за 2016 р., тис. га

Щорічне світове виробництво цукрових буряків становить близько 277 млн тонн, зібраних з 4,5 млн га (рис. 3).

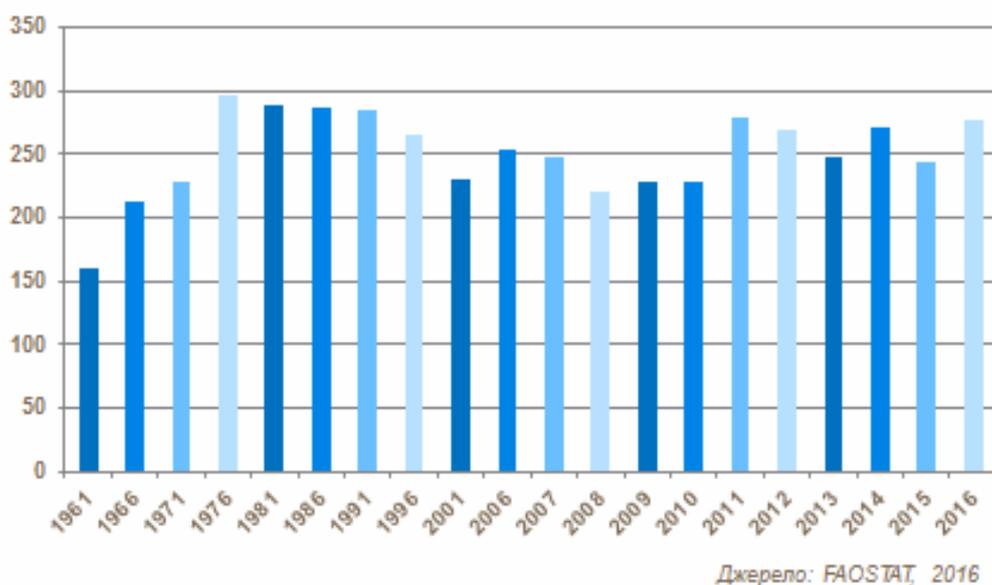

Рис. 3. Виробництво цукрового буряку в світі з 1961 по 2016 рр., млн. т.

За останні кілька десятиліть світове виробництво зросло і зараз становить 172 % від показника 1961 р. За середньою продуктивністю в світовому масштабі у 60,7 т/га ховається різниця між 5,1 т/га (Ірак) до 97,7 т/га (Іспанія) (рис. 4).

Урожайність цукрового буряку серед топ-20 країн-виробників у світі, т/га

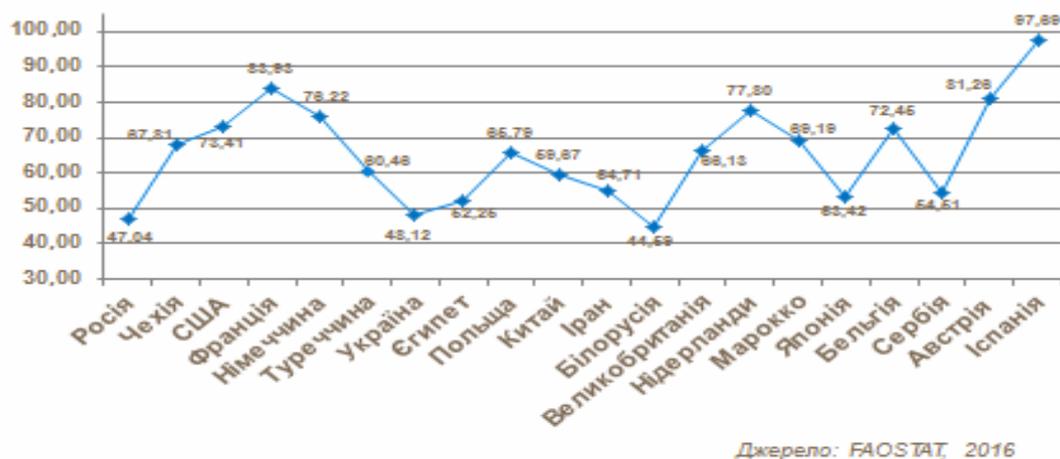

Рис. 4. Урожайність цукрового буряку серед топ-20 країн-виробників у світі за 2016 р., т/га

Серед європейських країн найбільшу урожайність цукрового буряку має Іспанія – 97,7 т/га, а найнижчу – Боснія і Герцоговина – 18,1 т/га [8].

Для внутрішнього ринку цукру в Україні характерні значні цінові коливання, що частково пояснюється великою кількістю економічних агентів. Зосередження переважної частини виробництва цукру у кількох виробників зробило б цінові коливання більш прозорими та регульованими. Поведінка економічних агентів може мати характер суперництва лише з огляду на олігопольну побудову ринку. Суперництво проявляється в пропозиції нових продуктів, підвищенні якості продуктів, спеціальних заходах щодо їх просування на ринок тощо [9]. Досвід ЄС засвідчує, що жорстке регулювання аграрних ринків і цінова підтримка сільського господарства є неефективними. У тих країнах, де агропродовольчий сектор є важливим джерелом фінансових надходжень (наприклад Нова Зеландія), сільське господарство функціонує у жорстких конкурентних умовах, завдяки чому стає більш конкурентоспроможним. Державну підтримку варто спрямовувати насамперед на підвищення ефективності виробництва та стандартів якості. Водночас світовий досвід вказує на необхідність збереження державного регулювання в аграрній сфері з огляду на високу чутливість сільгоспвиробництва до зовнішніх впливів та пов'язаний із цим нестійкий характер цін на продукцію і доходів виробників [9]. Очевидно, в агропромисловому виробництві йдеться про деяку комбінацію елементів конкуренції та державного регулювання. Для держави важливим є створити у цукровому секторі конкурентне середовище з

тим, щоб капіталомістке та пов'язане з ризиками неврожаю виробництво цукру концентрувалося у найбільш ефективних виробників. У результаті аналізу ефективності та результативності державної політики стосовно бурякоцукрового комплексу України, як одну із альтернатив державної політики, що спрямована на розвиток великих вертикально інтегрованих агропромислових формувань, можна запропонувати розподіл квоти між виробниками цукру не щорічно, як це передбачено частиною третьою ст. 2 Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», а на постійній основі – відповідно до частки в ринку кожного з них, із запровадженням можливості купівлі/продажу квоти на виробництво цукру. Тобто критерієм під час розподілу між виробниками цукру квоти має бути не обсяг орендованих площ під цукровий буряк, а ефективність виробництва, індикатором якої є частка виробника у ринку і його фінансова спроможність до придбання нових активів.

Поглиблений аналіз витрат на виробництво буряків, проведений на базі групувань бурякосійних підприємств України за даними 2016 р., показав, що залежність між урожайністю і структурою витрат наступна: за питомою вагою зв'язок між таким елементом витрат, як оплата послуг сторонніх організацій, прямі витрати на оплату праці відсутній, частки витрат на посівний матеріал, нафтопродукти зросли, а мінеральні добрива та амортизація необоротних активів знизилась при збільшенні врожайності.

Прослідковується певний зв'язок між урожайністю і сумою окремих видів витрат в розрахунку на 1 га та на 1 т. Так, однонаправлений тренд мають показник урожайності та витрати на насіння, мінеральні добрива, нафтопродукти, прямі витрати на оплату праці, амортизаційні відрахування в розрахунку на 1 га. Навпаки, між урожайністю і рівнем витрат на нафтопродукти та прямі витрати на оплату праці в розрахунку на 1 т зв'язок має обернений характер: якщо врожайність підвищується, сума витрат, як правило, зменшується. Так, сільгосп підприємства, в яких урожайність в межах 125,1-150 ц/га, середня сума витрат по мінеральних добривах склала менше 1 тис. грн./га, нафтопродуктах 0,9 тис. грн./га, безпосередньо по оплаті праці 0,4 тис. грн./га, а урожайність понад 400 ц/га досягнута за умови вказаних виробничих витрат в середньому відповідно 1,6, 1,2 і 0,9 тис. грн./га. Разом з тим (як приклад) у підприємств, які попали за показником врожайності в діапазони 150,1-175 ц/га та 500,1-700 ц/га спостерігається значне зниження суми витрат по пальному та оплаті праці: відповідно з 48,7 до 32,9 грн./т та з 23,6 до 19,3 грн./т

Дослідженням «порогу» доходності виробництва і реалізації цукрових буряків встановлено, що рентабельним виробництвом буряків (в 2010-2016 рр.) було при врожайності близько 250 ц/га.

В цілому по бурякосійних підприємствах України динаміка рентабельності цукрових буряків свідчить, що з 2000 р. перебуваючи на межі збитковості виробництво цукрових буряків в 2009 р. завдяки ціновій політиці як держави при встановленні рівня мінімальних цін, так і самих товаровиробників «повернуло собі» прибутковий рівень: рентабельність коренеплодів в цей рік досягла 37 %, в 2016 р. – 16,7 % [6].

На підвищення ефективності виробництва продукції галузі суттєвий вплив здійснило державна підтримка. У 2008 р. вперше в Україні сільгоспвиробники отримали підтримку з держбюджету на виробництво цукрових буряків у розмірі 750 грн. на 1 га. Такий захід став необхідним у зв'язку з різким погіршенням в 2007 р. показників ефективності виробництва цукрових буряків (рентабельність -11,1 %). В той же час рівень рентабельності виробництва цукру становив -2,5 %. Основною причиною цього негативного явища стало різке зростання цін на матеріально-технічні ресурси та нестабільність реалізаційних та оптово-відпускних цін на цукрові буряки і цукор, мінімальний рівень яких регламентується відповідними постановами Кабінету Міністрів України, що зумовило низький рівень рентабельності цукрових буряків і цукру з деякими відхиленнями за роками та не забезпечує розширеного відтворення галузі.

За даними НАЦУ «Укрцукор», частка палива та енергії в собівартості цукру становить 30 %. З метою підтримки виробників цукру Урядом з 1 жовтня 2009 р. було встановлено граничний рівень ціни на газ, що використовується для виробництва цукру, на рівні 1584,4 грн. (без ПДВ, збору у вигляді цільової надбавки, транспортування) за 1 тис. куб. м, або на 20 % нижче від попередньої, що дало економію виробникам понад 180 млн. грн та забезпечило рівень рентабельності виробництва цукру 2,3 %. В Україні на початку 90-х років було 192 цукрових заводи загальною потужністю 509,7 тис. т переробки буряків на добу, в 2001 р. – 147 цукрових заводів загальною потужністю 339,0 тис. т., а в 2012 р. – 63 цукрових заводи загальною потужністю 355,4 тис. т. Слід відмітити, що в Україні з 192 цукрових заводів збудовані: до 1860 р. – 58 заводів; за 1860-1900 рр. – 66; за 1901-1940 рр. – 24; за 1941-1996 рр. – 44 заводи [2].

За останні дванадцять років сумарна добова потужність цукрових заводів по переробці цукрових буряків зменшилася на 10,9 %, а кількість заводів – в 2,3 рази. При цьому вихід цукру на цукрових заводах України збільшився на 1,56 %. За 2012 р. цукрові заводи України прийняли 17,9 млн. т цукросировини, або більше на 18,2 % порівняно з 2001 р., переробили 17,5 млн. т цукрових буряків і виробили 2,23 млн. т цукру, або 4,9 т/га, що забезпечує потребу внутрішнього ринку України в повному обсязі. Різниця між тривалістю виробництва і тривалістю сокодобування в середньому на один завод дорівнювала 4,01 дб, тобто кожний працюючий завод простояв стільки часу. На деяких заводах станції сокодобування, дефекосатурації і продуктивні відділення працюють нижче своїх можливостей, і, як наслідок, вміст цукру в мелясі – 1,79 % (2011 р. – 1,87 %), нижче на 0,45 % порівняно з 2001 р. Залишається низьким рівень автоматизації окремих технологічних дільниць, що негативно впливає на показники роботи цукрових заводів [9]. Так, коефіцієнт виробництва, який характеризує ступінь вилучення цукру з буряків, по Україні становив 0,7869 проти 0,7898 минулого року, а коефіцієнт роботи заводу – відповідно 0,8275 і 0,8329, тобто одержано лише 82,75 % біологічного цукру від введеного в завод. Проте, помітне покращення цих показників у динаміці. Різниця між коефіцієнтами заводу (0,8275) і виробництва (0,7869) – 0,0406 по галузі в цілому є надто високою і свідчить про високі

втрати буряків і цукру при прийманні, зберіганні та транспортуванні коренеплодів на цукровий завод. Порівняння показника роботи українських і європейських цукрових заводів, де коефіцієнт заводу становить 0,83-0,89, свідчить про те, що вітчизняні виробники в середньому втрачають 1-6 % цукру. Причинами є переробка цукрових буряків низької технологічної якості, неритмічна робота заводу, морально та фізично застаріле обладнання [10].

Ефект масштабу виробництва цукрових буряків в Україні спостерігається у виробництві цукру. Чим більша середньодобова переробна потужність цукрового заводу і довший період сокодобування, тим нижчою є собівартість виробленого цукру [7]. Реструктуризація цукрової промисловості в інших країнах якраз і полягала в укрупненні цукрових заводів, зменшенні їх загальної кількості під час збільшення тривалості періоду виробництва цукру до оптимальної та достатньому завантаженні переробних потужностей цукросировиною. Загалом ефективне використання природно-кліматичних переваг України під час виробництва та переробки цукрових буряків є можливим за додержання таких умов:

- а) виробники цукру забезпечені власною сировиною для переробки;
- б) дотримання оптимальних розмірів посівних площ та переробних потужностей, що вимагає капіталовкладень у збільшення переробної потужності цукрових заводів та наявності оборотних коштів для фінансування затрат з виробництва цукрового буряку відповідно до технологічних вимог;
- в) цукрові заводи одночасно обладнані потужностями для переробки цукрового буряку і цукру-сирцю;
- г) цукрові заводи мають технологічне обладнання для одержання біопалива. За цих умов виробники матимуть можливість балансувати між різними видами продукції залежно від цінової кон'юнктури та зберігати посівні площі цукрового буряку. Для стратегічного розвитку бурякоцукрової галузі (повного забезпечення внутрішньої потреби в цукрі, розвитку експорту цукру і розвитку виробництва біопалива) важливими умовами є також:
- д) інтеграція структур з виробництва і переробки цукрового буряку з профільними науково-дослідними установами, насінневими заводами, виробниками добрив і засобів захисту рослин за кластерним принципом;
- е) інвестиції у виробництво вітчизняних сільськогосподарських машин для виробництва цукрового буряку.

Дуже важливим резервом підвищення урожайності й цукристості цукрового буряку є активне використання інноваційних розробок, новітніх інтенсивних технологій. Так, у Японії цукрові буряки майже по всій площі вирощують розсадним способом. Переваги розсадного способу повністю реалізуються за умов максимальної механізації трудомістких процесів з вирощування розсади і садіння її у ґрунт [5].

Можна виділити два основні чинники, які перешкоджають розвитку цукрової промисловості в Україні. Це імпорт надлишку сировини сирцю тростини та економічна криза трьох останніх років.

Загалом цукробурякове виробництво в нашій державі перетворилося з експортно стратегічної галузі економіки на дотаційну, що загрожує відсутністю змоги забезпечення навіть власних потреб таким важливим продуктом як буряковий цукор.

На ефективність виробництва цукру із цукрових буряків досить позитивно впливають інтеграційні процеси, які на сьогодні відбуваються в галузі. Перш за все, їх вплив відображається на рівні концентрації виробництва сировини (табл. 1).

Таблиця 1.
Структура виробництва цукру за виробниками в Україні у 2016 р. [1]

Цукрові компанії, групи заводів	К-ть заводів	Перероблено буряків, тис. т	Вироблено цукру, тис. т	У % до загального випуску
1. ТОВ Фірма «Астарга-Київ»	7	3109,3	429,9	19,31
2. ТОВ «Агропродінвест»	2	1089,3	162,3	7,29
3. ТОВ «Укрлендфармінг»	2	1532,7	207,7	9,33
4. ТОВ «Кернел Трейд»	3	918,8	119,4	5,36
5. Група компаній «Мрія-центр»	7	1455,5	167,4	7,52
6. ТзОВ «Радехівський цукор»	1	1083,0	134,9	6,06
7. ТОВ «Панда»	3	789,0	100,9	4,53
8. Агрофірма «Світанок»	2	486,1	68,4	3,07
9. «Теофіпольський ц/з»	1	538,4	66,5	2,99
10. «Подільські цукроварні»	3	513,4	69,4	3,12
11. ТОВ «Галс-ЛТД»	2	360,6	44,7	2,01
Всього інтегровані компанії	33	11876,1	1571,5	70,6
Заводи не інтегровані в компанії	30	5287,0	654,9	29,4
Разом	63	17163,1	2226,4	100,0

Доведено, що компактність сировинних зон навколо цукрових заводів позитивно позначається на ефективності цукробурякового виробництва, оскільки знижує транспортні витрати (особливо в умовах зростання цін на пально-мастильні матеріали), а також призводить до зниження втрати коренеплодів та вмісту в них цукру. Дослідження науковців (зокрема Українського НДІ цукрової промисловості), свідчать, що заготівля цукрових буряків при радіусі доставки близько 30 км є найбільш ефективною, тобто бурякосійні площі повинні бути сконцентровані навколо переробних підприємств. Цьому сприяє формування інтегрованих

формувань, що відбувається в галузі [2].

В Україні існують резерви нарощування виробничих потужностей та обсягів продукції. Серед них 38 законсервованих цукрових заводів, які при забезпеченні необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива (рис. 5). Підтвердженням цьому є ТДВ «Узинський цукровий комбінат», який крім виробництва цукру додатково здійснює виробництво біоетанолу [4].

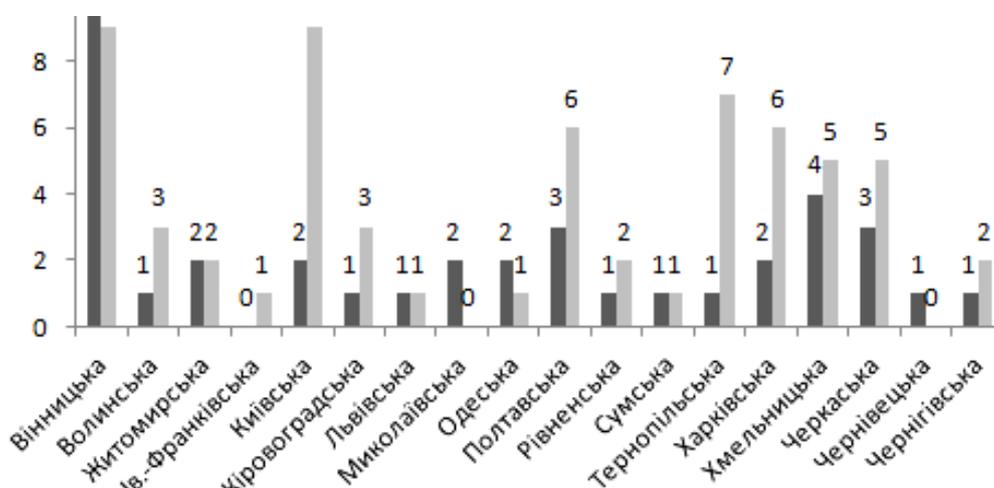

Рис. 5. Кількість цукрових заводів в розрізі областей

Досягнення стратегічних цілей розвитку цукрової галузі України передбачають за рахунок оптимального поєднання промислового і сільськогосподарського виробництва, та підпорядкування їх діяльності потребам внутрішнього і зовнішнього ринків.

Отже, для успішного розвитку галузі необхідно сформувати збалансовану систему фінансово-кредитного забезпечення за рахунок запровадження іпотечного кредитування та страхування ризиків виробництва. Це у свою чергу дозволить здійснити технічне переоснащення підприємств цукрової галузі, запровадити сучасні енергозберігаючі технології, що сприятиме підвищенню якості продукції та її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Також існує практика переоснащення українських цукрових заводів для виробництва біопалива.

Законодавча та нормативна база України повинна стимулювати зростання обсягів виробництва та споживання продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому, на нашу думку, необхідно розглянути питання щодо можливості відміни мінімальних закупівельних цін на цукор. В умовах ринкової економіки бізнесу складно реагувати на коливання ринку та утримувати позицію з мінімальною ціною. Тому доцільно обмежитися лише квотуванням обсягів виробництва та реалізації продукції. Цей спосіб державного регулювання ринку є поширеним в європейських країнах, та на сучасному етапі задовольняє інтереси держави та бізнесу.

Висновки

Виробництво цукрових буряків в Україні характеризується такими особливостями, які варто враховувати в державному регулюванні для розвитку його конкурентоспроможності.

По-перше, дані свідчать про існування позитивної кореляції між величиною оброблених площ та врожайністю.

По-друге, поряд із розміром посівних площ велике значення має ефективність виробництва цукрових буряків за однакових виробничих витрат. Дані Інституту економічних досліджень та політичних консультацій свідчать, що більшість виробників цукрових буряків в Україні у 2004 р. мали показник ефективності на рівні 43 % (середньозважений показник ефективності 59 %). Це зумовлено низьким рівнем якості управління сільськогосподарськими підприємствами, неоптимальною практикою господарювання (низька якість насіння, висока щільність посівів, низьке використання факторів виробництва), невідповідним технічним устаткуванням тощо.

Отже, навіть за незмінних витрат Україна могла би підвищити валовий збір цукросировини під час досягнення вищого рівня ефективності виробництва. При цьому внаслідок недостатньої ефективності у виробництві цукрового буряка природно-кліматичні переваги бурякосіючих областей фактично нівелюються.

По-третє, виробництво цукрових буряків, яке досягає врожайності більше 50 т/га, може бути навіть більш конкурентоспроможним, ніж насіння рапсу або соняшнику, проте досягнення високої урожайності (а отже, і включення цукрового буряку до сівозміни) вимагає достатньо оборотних коштів. Існує позитивна кореляція між витратами виробників та врожайністю. Вирощування цукрового буряка є дорожчим, ніж, скажімо, соняшнику або пшениці [5]. Середня врожайність цукрових буряків в Україні зростає і за останні роки складала 320–350 ц/га. Важливим фактором, який сприяє спеціалізації певних господарств на вирощуванні цукрового буряка, є те, що отримання високої врожайності потребує кваліфікованого персоналу, зокрема ефективного менеджменту. За своєю суттю, це достатньо складне і вимогливе з технологічної точки зору підприємництво, у якому важливим є формування стабільних учасників ринку, накопичення професійного

досвіду. Самі лише сприятливі природно-кліматичні умови не гарантують успіх цього бізнесу.

Таким чином, державна політика щодо бурякоцукрового комплексу має бути спрямована на підтримку саме великих спеціалізованих господарств, які розміщені насамперед у бурякозючих областях (Вінницька, Волинська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська). Фінансова підтримка господарств із нижчим рівнем врожайності, на наш погляд, може застосовуватися лише як тимчасовий захід для відновлення посівних площ і обов'язково має супроводжуватися стимулами для ефективного виробництва.

Література.

1. Графічний матеріал: підсумки 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sugarua.com/ua/sugarnews_ukr/lists/1822.
2. Доронін А.В. Роль інтегрованих компаній у підвищенні конкурентоспроможності цукробурякового виробництва / А.В. Доронін // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 33-38.
3. Коденська М. Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М. Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 74-78.
4. Мойсеєнко О.Ю. ТДВ «Узинський цукровий комбінат» впевнено модернізує виробництво / О.Ю. Мойсеєнко, М.М. Котенко // Вісник цукровиків України. – 2016. – №12. – С. 24-27.
5. Ринок цукру України: підсумки, прогнози, перспективи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sugarua.com/ua/sugarnews_ukr/lists/1822.
6. Стасіневич С.А., Грищенко О.Ю. Підвищення ефективності виробництва цукрових буряків в Україні: фактори та умови / С.А. Стасіневич // Економіка АПК – 2016. – № 5. - С.103 - 107.
7. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : [монографія] / [Саблук П.Т., Коденська М.Ю., Власов В.І. та ін.] ; за ред. П.Т. Саблука, М.Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.
8. Цукровий буряк: ключові факти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.yara.ua/crop-nutrition/sugar-beet/sugar-beet-key-facts/world-sugar-beet-production/>
9. Ярчук М. М. Доповідь Голови правління НАЦУ «Укрцукор» Ярчука М. М. / М. М. Ярчук // Матеріали міжнар. наук.-техн. конф. цукровиків України [«Цукробурякове виробництво в умовах реформування національної економіки»], (м. Київ, 27-28 берез. 2012 р.). – К. : Цукор України, 2012. – С. 24-58.
10. Ярчук М. М. Аналітична інформація про підсумки роботи Національної асоціації цукровиків України в 2009 р. / М. М. Ярчук // матеріали наук.-техн. конф. цукровиків України [«Цукровий бізнес в умовах національного та світового ринку»], (м. Київ, 23–24 берез. 2010 р.). – К. : Цукор України, 2010. – С. 79-100.

References.

1. sugarua.com (2017), “Graphic material: 2016 results”, available at: http://www.sugarua.com/ua/sugarnews_ukr/lists/1822 (Accessed 15 Apr 2018).
2. Doronin, A.V. (2011), “The role of integrated companies in improving the competitiveness of sugar beet production”, *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 33-38.
3. Kodens'ka, M.Yu. (2010), “Trends of development and directions of activation of investment of sugar beet production”, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 74-78.
4. Mojseienko, O.Yu. and Kotenko, M.M. (2016), “TD Uzin Sugar Mill is confidently modernizing its production”, *Visnyk tsukrovykiv Ukrainy*, vol. 12, pp. 24-27.
5. sugarua.com (2012), “Ukrainian sugar market: results, forecasts, prospects”, available at: http://www.sugarua.com/ua/sugarnews_ukr/lists/1822 (Accessed 15 Apr 2018).
6. Stasinevych, S.A. and Hryshenko, O.Yu. (2016), “Improving the efficiency of sugar beet production in Ukraine: factors and conditions”, *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 103-107.
7. Sabluk, P.T. Kodens'ka, M.Yu. and Vlasov, V.I. (2007), *Tsukroburiakove vyrobnytstvo Ukrainy: problemy vidrozhennia, perspektyvy rozvytku* [Sugar beet production in Ukraine: problems of revival, prospects for development], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
8. Yara (2016), “Sugar beet: key facts”, available at: <https://www.yara.ua/crop-nutrition/sugar-beet/sugar-beet-key-facts/world-sugar-beet-production/> (Accessed 15 Apr 2018).
9. Yarchuk, M.M. (2012), “Report of the Chairman of the NATsU "Ukrtsukor" Yarchuk M.M.”, *Materialy mizhnar. nauk.-tekhn. konf. tsukrovykiv Ukrainy «Tsukroburiakove vyrobnytstvo v umovakh reformuvannia natsional'noi ekonomiky»* [Proceedings of the International Scientific and Technical Conference of Sugarcane of Ukraine "Sugar Beet Production in the Conditions of Reforming the National Economy"], Tsukor Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 27-28 March, pp. 24-58.
10. Yarchuk, M.M. (2010), “Analytical information on the results of the National Sugar Association of Ukraine in 2009”, *Materialy nauk.-tekhn. konf. tsukrovykiv Ukrainy «Tsukrovij biznes v umovakh natsional'noho ta svitovoho rynku»* [Proceedings of the Scientific and Technical Conference of Sugarcane of Ukraine "Sugar Business in the Conditions of National and World Market"], Tsukor Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 23-24 march, pp. 79-100.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.